

KONFERENCJE – POLEMIKI – RECENZJE

**Recenzja monografii pt.: *Luka konkurencyjna
na poziomie przedsiębiorstwa
a przystąpienie Polski do Unii Europejskiej*
pod redakcją Mariana Goryni,
Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu,
Poznań 2002, s. 321**

W okresie transformacji systemowej polskiej gospodarki, a także okresie przygotowań do wstąpienia do Unii Europejskiej, występuje problem przystosowania. Jest on związany z niedopasowaniem gospodarki Polski do rozwiniętej gospodarki rynkowej, w tym gospodarki unijnej. Zakres i tempo przystosowania zdecyduje o okresie dojścia do pełnej integracji z UE. Nieprzystosowanie (lukę) można analizować na poziomie makro- mezo- i mikroekonomicznym. Zjawisko luki przystosowawczej na poziomie przedsiębiorstw ma przede wszystkim charakter luki konkurencyjnej. Przedmiotem analizy może tu być zdolność konkurencyjna przedsiębiorstw, ich strategie konkurowania, bariery konkurencyjności przedsiębiorstw, wewnętrzne (wynikające z poprawy skuteczności strategii przedsiębiorstw) jak i zewnętrzne (determinowane przez warunki gospodarowania) możliwości poprawy konkurencyjności. Zjawisko luki konkurencyjnej na poziomie mikroekonomicznym jest relatywnie słabo rozpoznane zarówno pod względem koncepcyjnym, jak i pod względem oceny jego zakresu i intensywności. Słabe rozpoznanie utrudnia zarówno właściwy dobór i wdrażanie działań ukierunkowanych na zmniejszanie luki konkurencyjnej przez same przedsiębiorstwa, jak i uniemożliwia formułowanie i stosowanie adekwatnych środków polityki gospodarczej. Stąd też podjęcie badań nad tą problematyką jest niezwykle istotne, a prezentacja obszernych i dobrze udokumentowanych wyników rzetelnie przeprowadzonych badań empirycznych, ukazana w kontekście współczesnych koncepcji teoretycznych odnoszących się do konkurencyjności przedsiębiorstw ma duże znaczenie poznawcze i praktyczne. Walory te cechują recenzowaną pracę. Zaprezentowano w niej wyniki badań przeprowadzonych w ramach projektu badawczego KBN pt. „Luka przystosowawcza na poziomie przedsiębiorstwa a przystąpienie Polski do Unii Europejskiej. Implikacje dla strategii firm i polityki gospodarczej” (nr 1H02D 01317).

W ramach projektu badawczego zrealizowano dwie grupy celów:

- cele poznawcze (opracowanie koncepcji zjawiska nieprzystosowania – luki konkurencyjnej na poziomie przedsiębiorstwa, określenie wymiarów nieprzystosowania, identyfikację czynników opisujących lukę konkurencyjną, dokonanie pomiaru zakresu i wielkości wspomnianej luki) oraz
- cele praktyczne (sformułowanie rekomendacji dla strategii przystosowawczych przedsiębiorstw oraz – sugestii pod adresem polityki gospodarczej,

która powinna sprzyjać likwidacji luki konkurencyjnej na poziomie mikroekonomicznym).

Logiczna, przejrzysta struktura książki odzwierciedla układ celów przedsięwzięcia badawczego. W rozdziale pierwszym zawarto koncepcję i prezentację metodycznych podstaw badania luki konkurencyjnej. Istotną zaletą tej obszernej części pracy jest kompleksowe omówienie koncepcji konkurencyjności w ujęciu teoretycznym, a także operacjonalizacja pojęcia konkurencyjności oraz prezentacja schematu analitycznego luki konkurencyjnej, na której oparto badania empiryczne.

Rozważania zawarte w tym rozdziale zawierają dobrze osadzoną w teorii nauk ekonomicznych, w tym w teorii zarządzania, koncepcję analizy konkurencyjności przedsiębiorstwa, co stanowi istotny przyczynek do dyskusji nad tą problematyką, jednocześnie zaś dostarczają dopracowanych narzędzi do prowadzenia badań empirycznych konkurencyjności przedsiębiorstw.

Do głównych mikroekonomicznych wyznaczników konkurencyjności przedsiębiorstw zaliczono (słusznie ujmując to pojęcie dynamicznie):

- pozycję konkurencyjną przedsiębiorstwa (wypracowaną w dotychczasowym działaniu),
- potencjał konkurencyjny (mierzony poziomem jego zasobów i umiejętności) oraz
- strategię konkurencyjną przedsiębiorstwa.

Operacjonalizacja pojęcia luki konkurencyjnej wymagała doboru zestawu cech (zmiennych), za pomocą których można dokonać jej pomiaru. Doboru tego dokonano bardzo umiejętnie, uwzględniając dorobek teoretyczny w zakresie badań nad konkurencyjnością; rozbudowany zakres zmiennych zadecydował o bogactwie materiału empirycznego, jaki uzyskano w badaniach.

W rozdziale drugim zawarto opis koncepcji i prezentację wyników badań empirycznych dotyczących pomiaru luki konkurencyjnej, przeprowadzonych na próbie 93 przedsiębiorstw w wybranych trzech sektorach polskiej gospodarki: sektorze przedsiębiorstw przemysłu przetwórczego (68 firm), w sektorze budownictwa (11 firm) oraz w sektorze przedsiębiorstw transportowo-spedycyjnych (14 firm – respondentów). Przedmiotem badania były przedsiębiorstwa zarejestrowane w Polsce bez względu na pochodzenie kapitału. Autorzy uznali, że w warunkach postępującego otwarcia polskiej gospodarki i rosnącego stopnia integracji z jej otoczeniem międzynarodowym, pochodzenie kapitału odgrywa coraz mniejszą rolę. Wydaje się jednak, że udział kapitału zagranicznego w formie inwestycji bezpośrednich ma, dzięki transferowi technologii i wiedzy menedżerskiej oraz praktyk zarządzania, wpływ na konkurencyjność przedsiębiorstw. Szkoda zatem, że nie zbadano siły tego wpływu.

Badania prowadzono metodą wywiadu bezpośredniego z przedstawicielami wyższego kierownictwa analizowanych firm, za pomocą rozbudowanego kwestionariusza. Zgodnie z przyjętą koncepcją analizy konkurencyjności badano pozycję konkurencyjną przedsiębiorstw, ich potencjał konkurencyjny oraz strategii konkurowania. Przedmiotem badania była także ocena przez przedsiębiorstwa przydatności i sposobu realizacji różnych środków polityki gospo-

darczej stosowanych na szczeblu centralnym oraz na szczeblu samorządu gospodarczego. Wreszcie, przedmiotem analizy było ustalenie, czy przystąpienie Polski do UE traktowane jest przez przedsiębiorstwa jako szansa czy zagrożenie, oraz jakie są potencjalne pozytywne i negatywne efekty przystąpienia Polski do UE.

Wybór metody badania jest ważną kwestią, gdyż decyduje zazwyczaj o rodzaju uzyskanych informacji, a często także ich jakości (m.in. wiarygodności). W analizach podmiotów gospodarczych można posługiwać się zarówno miernikami obiektywnymi, jak i o charakterze subiektywnym. Do pierwszej grupy zaliczają się dane opisujące wyniki przedsiębiorstwa (finansowe, opisujące produktywność, stopień wypełnienia standardów technicznych itp.), zawarte w raportach wewnętrznych tworzonych w przedsiębiorstwach, w audytach i ekspertyzach dokonywanych przez ekspertów zewnętrznych. Do drugiej grupy zalicza się m.in. opinie przedstawicieli kierownictw przedsiębiorstw. Opinie dostarczają informacji o charakterze jakościowym (choć mogą być wsparte danymi ilościowymi), są przy tym skązone subiektywizmem ocen. Badania konkurencyjności wymagają pozyskania danych zarówno ilościowych, jak i o charakterze jakościowym. Zazwyczaj trudno dostępne lub wręcz nieosiągalne są szczegółowe dane ilościowe umożliwiające wieloaspektowe porównanie pozycji konkurencyjnej bądź ocenę porównawczą potencjałów rywalizujących firm. Jeszcze mniej jest informacji umożliwiających przeprowadzenie analizy porównawczej strategii konkurowania przedsiębiorstw. Zatem niezbędne jest oparcie się w badaniach na opiniach menedżerów. Dzięki tej metodzie możliwy jest przybliżony pomiar pewnych kategorii uznawanych za jakościowe, lub przybliżona ocena zmiennych trudnych do pomiaru ilościowego z uwagi na niedostępność szczegółowych informacji. Jednym z problemów, jaki pojawia się w przypadku badania opinii menedżerów na temat konkurencyjności ich przedsiębiorstw (poza oczywistym subiektywizmem ocen wynikającym m.in. z różnych poziomów samooceny menedżerów) jest odmienność przyjmowanego w ocenach punktu odniesienia (tzn. czy mamy porównywać daną firmę z najbliższym konkurentem, krajowym liderem w branży, czy wiodącym na świecie przedsiębiorstwem). Autorzy pracy są świadomi tej słabości przyjętej metody badawczej. Słusznie wskazują przy tym, że subiektywne oceny stanowią często podstawę podejmowania decyzji przez menedżerów. Wobec tego zebranie tych ocen i ich analiza mogą stanowić punkt wyjścia do dalszych prac analitycznych w procesie zarządzania strategicznego. Ponadto proces zbierania ocen pomaga ujawnić braki informacyjne decydentów w przedsiębiorstwach, a niekiedy sprzyja też ujawnianiu obszarów zmiennych determinujących konkurencyjność przedsiębiorstw, które nie były dotąd przedmiotem zainteresowania menedżerów (a nawet nie były niekiedy przez nich nieuświadomiane).

Wyniki badań empirycznych przedstawione są w sposób wyczerpujący, uporządkowany, wzbogacone komentarzem nawiązującym do przyjętej metodologii badawczej. Interesującym rozwinięciem analizy badań ankietowych są prezentacje przypadków przedsiębiorstw z każdego z badanych sektorów, choć

w niektórych przypadkach oceny podane w analizach tych przypadków wydają się dyskusyjne.

Poza bardzo szczegółowymi wynikami pomiaru luki konkurencyjnej w książce przedstawiono także wyniki oceny pozycji strategicznej badanych firm oraz opinie menedżerów dotyczące postrzeganych przez nich szans rozwojowych i zagrożeń dla polskich przedsiębiorstw w kontekście przewidywanego wejścia Polski do UE.

Rozdział trzeci – stanowiący podsumowanie pracy, ma w zamierzeniach autorów charakter normatywny. Przedstawiono w nim w skrótowym ujęciu szanse i zagrożenia dla polskich przedsiębiorstw w związku z przystąpieniem Polski do EU oraz zaprezentowano rekomendacje – zalecenia o charakterze normatywnym adresowane do przedsiębiorstw, w których stwierdzono występowanie luki konkurencyjnej. Zalecenia te dotyczą kierunków zmian strategii przedsiębiorstw, które prowadziłyby do zmniejszenia luki. Zawarto także rekomendacje pod adresem polityki gospodarczej, która powinna stymulować działania przedsiębiorstw na rzecz zmniejszania luki konkurencyjnej. W rozdziale tym nawiązuje się także, dość obficie, do wyników innych (nielicznych) badań konkurencyjności polskich przedsiębiorstw, co rozszerza normatywną perspektywę tego rozdziału. Z drugiej strony jednak powoduje to, że wnioski z badań własnych ujęte w tym rozdziale mają charakter bardzo syntetyczny, co może budzić pewien niedosyt. Wydaje się, że mogłoby to być przedmiotem odrębnego, pogłębionego raportu badawczego.

Reasumując, omawiana książka stanowi bardzo interesującą pozycję naukową, o znaczącym wkładzie w badania nad konkurencyjnością polskich przedsiębiorstw. Ma ona istotne walory teoretyczno-poznawcze, a zawarty w niej materiał cechuje poprawność i rzetelność metodologiczna (wymienione zalety stanowią zatem również o walorach dydaktycznych dzieła). Książka zawiera także cenny materiał do przemyśleń dla menedżerów przedsiębiorstw i decydentów kształtujących politykę gospodarczą Polski.

Tomasz Gołębiowski